

KSZTAŁCENIE SPECJALNE

dr Ewa Dyduch

Instytut Pedagogiki Specjalnej

Uniwersytet Pedagogiczny

im. Komisji Edukacji Narodowej

w Krakowie

www.oskko.edu.pl/konferencjaoskko2015

Prezentacja przedstawiona na XII Ogólnopolskiej Konferencji Kadry Kierowniczej Oświaty - OSKKO, Kraków, 06-08.03.2015

www.oskko.edu.pl/konferencjaoskko2015

Można jej używać do celów edukacyjnych, w szczególności w doskonaleniu zawodowym nauczycieli, lecz bez modyfikacji zawartości.

„Dziecko upośledzone pod względem fizycznym, umysłowym i społeczny należy traktować, wychowywać i otaczać szczególną opieką z uwzględnieniem jego stanu i warunków życia...” (ONZ, Deklaracji Praw Dziecka z 1959r.). **Osoby z niepełnosprawnością są takimi samymi ludźmi i obywatelami jak wszyscy inni. Mają zatem niezbywalne prawo do godności, wolności i praw człowieka, w tym prawo do edukacji.**

W Polsce prawo do edukacji jest zagwarantowane przez Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej (art. 70), która uwzględnia wszystkie zobowiązania Polski w zakresie praw człowieka wynikające z dokumentów ONZ, m.in.

- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948)
- Konwencja praw Dziecka (1989)
- Światowa Deklaracja Edukacji dla Wszystkich (1990)
- Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych (1993)
- Deklaracja z Salamanki – Wytyczne dla Działań w zakresie Specjalnych Potrzeb Edukacyjnych (1994)

Realizacja prawa do edukacji (*Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991r.* zagwarantowała dzieciom niepełnosprawnym możliwość edukacji we wszystkich typach placówek oświatowo-wychowawczych, zgodnie z indywidualnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz predyspozycjami, a także możliwość realizowania zindywidualizowanego procesu kształcenia, form i programów nauczania.

Dzieciom tym, ze względu na ich specjalne potrzeby edukacyjne wynikające z niepełnosprawności przyznano również prawo do wszelkich oddziaływań mających na celu kompensowanie, korygowanie i usprawnianie zaburzonych procesów psychicznych i fizycznych.

Tym samym edukacja tych osób, ze względu na swoistość pracy określana jako edukacja zróżnicowana oparta na koncepcji kształcenia specjalnego wkomponowana została w ogólny system oświaty stając się jego częścią.

Kształcenie specjalne, to kształcenie dla rozwoju, które według M.Jakowickiej oznacza:

- wyzwalamie wartości wewnętrznych człowieka,
- ciągłe wzbogacanie jej osobowości ku przekraczaniu siebie z dnia dzisiejszego,
- uczenie trudnej sztuki wartości,
- stymulowanie procesu zmiany ku podnoszeniu, wzmacnianiu aktywności dziecka w różnych zakresach jego życia, ku pogłębianiu zrozumienia i poczucia odpowiedzialności własnej za jakość swego życia”.

Wg UNESCO kształcenie specjalne jest elastycznym systemem ułatwień wychowawczych stosowanych wobec tych uczniów, którzy mają różnego rodzaju i stopnia trudności w nauce, spowodowane czynnikami:

- wewnętrznymi lub zewnętrznymi,
- zaburzeniami fizycznymi lub psychicznymi.

Terminy *elastyczność* i *ułatwienia* oznaczają zróżnicowanie (indywidualizację i dostosowanie) oddziaływań ukierunkowanych na maksymalne wyzwalamie możliwości ucznia, jego aktywizację, rozwijanie zainteresowań, a w konsekwencji „*podniesienie jakości życia tych osób, które żyją w różnych upośledzających ich warunkach*”.

W **kształceniu specjalnym** obok wyposażenia ucznia w wiadomości, umiejętności i postawy są kompensowane, korygowane i usprawniane zaburzone procesy psychiczne i fizyczne.

Celem kształcenia specjalnego jest zabezpieczenie właściwych warunków do wszechstronnego rozwoju, w pełni aktywizujących możliwości psychofizyczne poszczególnych jednostek oraz przygotowanie ich do w miarę samodzielnego życia, w którym pełnić będą role zgodne ze swoimi potrzebami i oczekiwaniami społecznymi.

Specyfika systemu kształcenia dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością, definiowanego jako planowy, systematyczny, zamierzony proces działań zmierzających do umożliwienia uczącej się jednostce:

- poznanie świata;
- przygotowanie się do zmieniania świata przez rozwinięcie kwalifikacji fizycznych i umysłowych, zdolności i uzdolnień, zainteresowań i zamiłowań oraz potrzeb i umiejętności samokształceniowych;
- ukształtowanie indywidualnej osobowości przez rozwinięcie postaw twórczych oraz osobistego stosunku do wartości moralnych, społecznych, poznawczych, artystycznych i religijnych wynika z:

- **podmiotu oddziaływań** – są nim uczniowie z niepełnosprawnością mający różne i w różnym nasileniu występujące trudności w nauce;
- **zachodzących procesów** – oprócz powszechnie występujących w kształceniu ogólnym również rewalidacji/rehabilitacji i resocjalizacji;
- **stosowanych metod, wykorzystywanych środków, odpowiednich programów** uwzględniających trudności uczniów;
- **celów oddziaływań** – oprócz obowiązujących w całym systemie, także cele rewalidacyjne/rehabilitacyjne i resocjalizacyjne głównie utożsamiane z przygotowaniem niepełnosprawnych do współżycia i współdziałania z pełnosprawnymi

Kształcenie specjalne organizuje się dzieciom i młodzieży z zaburzeniami i odchyleniami rozwojowymi, w szczególności:

1. niestyszającym,
2. słabostyszającym,
3. niewidomym,
4. słabowidzącym,
5. z niepełnosprawnością ruchową,
6. z upośledzeniem umysłowym w stopniu lekkim,
7. z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym lub znacznym,
8. z autyzmem,
9. z zaburzeniami sprzężonymi, tzn. z występującymi co najmniej dwiema niepełnosprawnościami, o których mowa w pkt. 1-8,
10. niedostosowanym społecznie, zagrożonym niedostosowaniem społecznym, zagrożonym uzależnieniami lub z zaburzeniami zachowania.

W systemie kształcenia specjalnego występują cztery alternatywne formy realizacji obowiązku szkolnego przez dzieci i młodzież z niepełnosprawnością:

- segregacyjna
- częściowo integracyjna
- integracyjna, tzw. wspólnego nurtu
- inkluzyjna, tzw. włączająca

Formy te różnią się:

- miejscem, gdzie realizowane jest nauczanie
- liczbą równocześnie nauczanych osób
- homogenicznością (jednorodność zaburzeń)
- stopniem segregacyjności
- zakresem udzielanego wsparcia (pomocy specjalnej)

Wyróżnionym formom, oprócz formy segregacyjnej, odpowiadają **MODELE EDUKACJI INTEGRACYJNEJ**:

- częściowej integracji
- integracji instytucjonalnej
- integracja włączająca

MODELE EDUKACJI INTEGRACYJNEJ: częściowo integracyjny -

klasy specjalne w szkole ogólnodostępnej (masowej);

- dobór: kryterium rodzaju i głębokości niepełnosprawności;
- nauczyciel – specjalista z zakresu danej niepełnosprawności;
- formy organizacyjne:
 - uczniowie realizują wszystkie zajęcia w tej klasie, ograniczony dostęp do instytucjonalnego wsparcia, integracja w obszarze kontaktów społecznych (przerwy, zajęcia pozalekcyjne, świetlica);
 - uczniowie realizują większość zajęć w klasie specjalnej, niektóre zajęcia mogą odbywać się w klasach ogólnodostępnych, ograniczony dostęp do instytucjonalnego wsparcia, integracja w obszarze kontaktów społecznych;
 - uczniowie realizują wszystkie zajęcia w klasie specjalnej, nieograniczony dostęp do instytucjonalnego wsparcia, dodatkowo uczęszczają, w zależności od potrzeb, na zajęcia rehabilitacyjne, wyrównawcze;
 - uczniowie realizują część zajęć w klasie specjalnej, a część w klasie ogólnodostępnej, nieograniczony dostęp do instytucjonalnego wsparcia (np. dodatkowe zajęcia o charakterze terapeutycznym).

Ograniczone możliwości bycia z takimi samymi osobami i z innymi (pełnosprawnymi)

MODELE EDUKACJI INTEGRACYJNEJ: instytucjonalny, zwany też wspólnego nurtu - klasy i szkoły integracyjne

- do klasy integracyjnej uczęszcza 3-5 uczniów o zróżnicowanej niepełnosprawności;
- ograniczona liczebność klasy (15-20 uczniów);
- wszystkie zajęcia realizowane są wspólnie;
- w klasie cały czas pracuje nauczyciel specjalista pedagogiki specjalnej;
- dostęp do zajęć pozalekcyjnych terapeutycznych i wyrównawczych może być:
 - a) ograniczony, albowiem zakłada się, że wszystkie potrzeby w zakresie terapii są realizowane w klasie przez pedagoga specjalnego;
 - b) nieograniczony – pozalekcyjne wsparcie w postaci dodatkowych zajęć terapeutycznych organizowanych indywidualnie w zależności od indywidualnych potrzeb ucznia niepełnosprawnego.

Szansa na realizację prawa do bycia z innymi, ale poprzez zmianę dziecka, tak aby pasowało do systemu. Służyć temu mają takie działania, jak terapia i rehabilitacja.

MODELE EDUKACJI INTEGRACYJNEJ: inkluzyjny, tzw. włączający –

związany jest z prawem ucznia z niepełnosprawnością do uczęszczania do szkoły masowej, w której powinno mu się zapewnić wsparcie (specjalną pomoc) niezbędne do prawidłowego rozwoju oraz gdzie zakłada się:

- aprobowanie wartości człowieka niepełnosprawnego bez względu na jego osiągnięcia i obowiązujące standardy,
- maksymalną niezależność osobistą dziecka niepełnosprawnego,
- troskę o jego godność,
- całościowy sposób traktowania dziecka niepełnosprawnego,
- podmiotowe traktowanie dziecka niepełnosprawnego, a więc nie koncentrowanie się tylko na jego upośledzeniu czy brakach, ale bazowanie na tym, co dziecko potrafi, na jego umiejętnościach,
- umożliwienie dziecku niepełnosprawnemu przeżycie sukcesu.

Ta forma kształcenia w pełni realizuje prawo człowieka do bycia z innymi.

Edukacja włączająca (inkluzyjna) dotyczy nauczania bardziej skupionego na dziecku niż na programie nauczania. Podstawową zasadą, na której opiera się idea edukacji włączającej jest przeświadczenie, że:

- każde dziecko/uczeń rozwija się indywidualnie, w różnym tempie i należy mu stworzyć takie warunki nauczania, które odpowiadałyby jego potrzebom.
- człowiek pomimo niepełnosprawności jest jednostką normalną,
- nawet znaczne odchylenie od normy ma w stosunku do całokształtu struktury człowieka charakter raczej cząstkowy,
- każda niepełnosprawność niesie za sobą swoje trudności oraz wywiera wpływ na różne aspekty życia.

Dlatego w edukacji włączającej należy zmienić nie dziecko, ale system

Pojęcie **integracji** (*integration*) tradycyjnie odnosi się do nauczania dzieci ze specjalnymi potrzebami w szkołach ogólnodostępnych.

Pojęcie **włączanie**, inkluzja (*inclusion*) ma głębszy sens - powiązane jest nie tylko z edukacją, ale i z poczuciem przynależności do środowiska lokalnego, uczestnictwem w różnych kulturach i ich przekształcaniem, a także z postawą akceptującą różnorodność uczniów i ich podmiotowość.

W tym kontekście włączanie jest procesem przebiegającym na trzech poziomach:

- otwartego środowiska społecznego – włączania;
- strategii systemu edukacyjnego - włączania edukacyjnego;
- oddziaływań edukacyjnych - edukacji włączającej.

"Włączanie to złożony proces zapewnienia osobie niepełnosprawnej możliwości spełnienia zadań rozwojowych, funkcjonowania w większej społeczności i poczucia przynależności do niej".

"Włączanie edukacyjne to strategia zapewnienia uczniom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi dostępu do szkół ogólnodostępnych, lokalnych placówek oświatowych, z uwzględnieniem środowiska indywidualnie dopasowanego i jak najmniej ograniczającego rozwój ucznia z niepełnosprawnością".

"Edukacja włączająca to proces wspólnego kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami z ich zdrowymi rówieśnikami, przy jednoczesnym zapewnieniu poczucia przynależności do społeczności lokalnej i zapewnieniu koniecznego dla nich wsparcia (technicznego, metodycznego, psychospołecznego, organizacyjnego) wynikającego z niepełnosprawności" (J.Głodkowska).

Uczestnicy procesu włączania to:

- uczeń ze specjalnymi potrzebami,
- rodzice/opiekunowie,
- nauczyciele,
- inni specjaliści,
- środowisko rówieśnicze i lokalne.

Dzięki edukacji włączającej wszyscy uczestnicy tego procesu powinni mieć zapewnione korzystne warunki funkcjonowania.

Efektom procesu włączania jest **integracja społeczna** osób pełno i niepełnosprawnych.

Integracja – proces scalania, łączenia w całość. Scalanie jakichkolwiek elementów w spójną całość wymaga uprzedniego ich dopasowania, co zakłada poznanie ich właściwości.

Integracja to proces łączenia w całość, a nie włączenia do całości.

Integracja społeczna – kluczowa kategoria nowoczesnego myślenia o osobach niepełnosprawnych.

Integracja społeczna to interdyscyplinarne, zintegrowane działanie mające na celu rehabilitację jednostek niepełnosprawnych. Działanie to polega na włączeniu tych osób w normalne, codzienne życie przez różne formy kształcenia i przygotowania do pracy zawodowej i aktywnego udziału w życiu społecznym.

Pojęcie to można rozpatrywać w:

- wąskim rozumieniu jako zagwarantowanie tej grupie osób prawa do edukacji lub pracy w normalnych strukturach społecznych;

- szerokim rozumieniu chodzi o przygotowanie osób niepełnosprawnych do życia w społeczeństwie oraz ukształtowanie umiejętności wzajemnego współżycia w kontaktach międzyosobniczych (R.Ossowski (1999):

Teoretyczne i praktyczne podstawy rehabilitacji,

Różnorodność form kształcenia, w tym współistnienie form segregacyjnych, integracyjnych i włączających powinno zapewnić uczniowi niepełnosprawnemu właściwe dla niego miejsce w systemie edukacji, odpowiadające jego potrzebom i możliwościom.

Zróżnicowanie między uczniami, np. ze względu na różnice indywidualne (poznawcze, behawioralne, wykonawcze), rodzaj i stopień niepełnosprawności wymaga zapewnienia im zróżnicowanego, a jednocześnie wspólnego systemu edukacji.

Aspekty różnicowania w procesie edukacji dziecka z niepełnosprawnością:

- **treści** (różne ujęcie tego samego, różne zakresy treściowe);
- **zainteresowania** (różne doświadczenia i źródła motywacji uczniów);
- **poziom** (umożliwienie pracy nad podobnymi zadaniami na różnych poziomach, zgodnie ze stanem dotychczasowych osiągnięć uczniów);
- **dostęp** (materiał nauczania przedstawiany różnymi kanałami, tzn. wzrokowym, słuchowym, dotykowym, w sposób konkretny, symboliczny);
- **struktura** (zakres i sposób uporządkowania treści, etapowość, stopień zintegrowania wiedzy);
- **sekwencja** (różny stopień uporządkowania materiału nauczania);

- tempo uczenia się;
- reakcja uczniów na podobne zadania;
- czas i intensywność wsparcia dydaktycznego;
- styl nauczania i uczenia się;
- formy pracy.

Podstawę różnicowania procesu edukacji ucznia z niepełnosprawnością stanowi rzetelna, kompleksowa diagnoza oparta na następujących założeniach:

- uczeń jest całością psychofizyczną,
- istotą rozpoznania pedagogicznego jest postęp w rozwoju ucznia,
- siły rozwojowe tkwią w każdym uczniu,
- każdy uczeń jest inny,
- ważna jest diagnoza w środowisku naturalnym,
- prognoza rozwoju ucznia jest niezbędna.

Edukacja inkluzyjna (włączająca) jako nowy model pedagogiczny wymaga radykalnych zmian odnoszących się do koncepcji edukacji, jej organizacji i miejsca, restrukturyzacji szkolnictwa, polityki oraz kultur, tak aby odpowiadały różnorodności uczniów w miejscu ich zamieszkania oraz znosiły ograniczenia i utrudnienia we włączaniu niepełnosprawnych w życie społeczne likwidując bariery: architektoniczne, psychiczne związane z postawami wobec inności, edukacyjne, zawodowe, prawne, osobiste.

Aby sprostać wyzwaniom edukacji włączającej niezbędne jest **kształcenie nauczycieli w tym zakresie.**

Współczesny nauczyciel jest źródłem wiedzy i etycznych wartości oraz doświadczenia społecznego i życiowego w zmieniającym się świecie; wyzwala aktywność uczących się i wspomaga ich rozwój. To profesjonalista, przygotowany do wykonywania zawodu merytorycznie, pedagogicznie, psychologicznie oraz metodycznie.

Nauczyciel jest wartością, celem i narzędziem polityki edukacyjnej. Jego działalność jest skierowana ku kulturze przyszłości i kształtowania stosunków międzyludzkich. Powodzenie tego zależy od walorów jego osobowości, kompetencji i motywacji do pracy wychowawczo-dydaktycznej, programów edukacji i warunków w szkole oraz postaw uczniów i rodziców, a także zewnętrznych sytuacji społecznych.

Praca nauczyciela jest rozpatrywana w kategoriach umiejętności, kompetencji, sposobów wykonywania funkcji i zadań, a przede wszystkim skuteczności działań.

Efektywność tych działań zależy od świadomości zasadniczych grup, rodzajów funkcji i zadań nauczycieli.

Funkcje nauczyciela, w rozumieniu kompetencji zawodowych i społecznych, obejmują zakres:

- nauczania/uczenia się;
- wychowania;
- opieki;
- diagnozowania;
- życiowe i szkolne ukierunkowanie;
- działalność innowacyjną;
- organizację pracy własnej uczniów;
- współpracę ze środowiskiem;
- samodoskonalenie.

KOMPETENCJE NAUCZYCIELA

wg H.Hamer

- kompetencje psychologiczne
- kompetencje specjalistyczne
- kompetencje dydaktyczne

KOMPETENCJE PSYCHOLOGICZNE

-są to umiejętności inspirowania, motywowania uczniów do nauki, integrowania ich w zespół oraz umiejętności menadżerskie.

Do kompetencji psychologicznych zalicza się:

- porozumiewanie się
- umiejętność unikania najczęstszych przyczyn zakłóceń w komunikowaniu się,
- umiejętność motywowania uczniów do nauki,
- umiejętność budowania zgranego zespołu klasowego,
- elastyczność w dostosowywaniu własnego stylu kierowania do stopnia dojrzałości uczniów,
- umiejętność kontrolowania stresu.

KOMPETENCJE SPECJALISTYCZNE

- to wiedza i umiejętności w zakresie nauczanego przedmiotu, które trzeba ciągle doskonalić.

Niekompetentny nauczyciel to ten, który:

- nie wie, czego nie wie,
- nie chce zapytać kogoś, kto wie,
- boi się zapytać kogoś, kto wie,
- jest przekonany, że wszystko wie i nie ma żadnych wątpliwości,
- nie chce się rozwijać.

KOMPETENCJE DYDAKTYCZNE

- związane są z przygotowaniem się nauczyciela do zajęć i prowadzenia lekcji. Wymaga to:
 - wiedzy o procesie uczenia się,
 - umiejętności właściwego rozplanowania zajęć,
 - umiejętności logicznego konstruowania lekcji,
 - precyzyjnego określenia celów lekcji,
 - znajomości metod nauczania, środków dydaktycznych, form organizacyjnych.

Aktualny system kształcenia kadr na potrzeby edukacji dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w tym z niepełnosprawnościami) nie zawsze jest w stanie sprostać wyzwaniom edukacji włączającej. Dotyczy to zwłaszcza nauczycieli, tzw. przedmiotowców. Chociaż standardy kształcenia nauczycieli (Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie *standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela*) zakładają w zakresie ogólnego przygotowania psychologiczno-pedagogicznego i dydaktycznego opanowanie podstawowej wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii i pedagogiki z elementami pedagogiki specjalnej oraz wiedzy i umiejętności z zakresu dydaktyki ogólnej z elementami dydaktyki specjalnej, wielu nauczycieli nie czuje się kompetentnym do pracy z uczniami niepełnosprawnymi.

I to stanowi jedną z najważniejszych barier dla dalszej poprawy systemu kształcenia uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych w Polsce.

Podstawowy dylemat związany z budowaniem programów akademickiego przygotowania nauczycieli i pedagogów specjalnych do pracy z dziećmi i młodzieżą z niepełnosprawnościami wiąże się z oceną poziomu aktualnej praktyki wspólnego nauczania uczniów sprawnych i niepełnosprawnych oraz identyfikacją barier na drodze jej dalszego rozwoju.

Wyróżnia się dwa podstawowe stanowiska w tej kwestii:

- a) postęp możliwy jest przede wszystkim poprzez wyposażenie nauczycieli w wiedzę o poszczególnych rodzajach niepełnosprawności oraz specjalistyczne umiejętności kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi;
- b) najważniejszą drogą w podnoszeniu jakości wspólnego nauczania uczniów pełno i niepełnosprawnych jest taka zmiana sposobu organizacji lekcji, która umożliwia wprowadzenie bardziej zindywidualizowanego nauczania i różnorodnych strategii (rozumianych jako metody, środki dydaktyczne).

W klasyfikacji zawodów nie wyodrębniono grupy zawodowej, której profil byłby ukierunkowany na pracę z uczniem z niepełnosprawnością w warunkach systemu edukacji integracyjnej/włączającej. Zawody określone w grupie *nauczyciele szkół specjalnych* nie umożliwiają podejmowania takich zadań, ponieważ przygotowanie zawodowe w ramach tej grupy jest wąskie i sprofilowane na jedną niepełnosprawność (oligofrenopedagog, surdopedagog, tyflop pedagog).

Złożona sytuacja edukacji integracyjnej/włączającej wymaga jednak wykształcenia profesjonalisty przygotowanego do podejmowania trudnych zadań pracy z uczniem z niepełnosprawnościami w warunkach szkoły integracyjnej i ogólnodostępnej.

Zadania te może spełniać pedagog specjalny, który powinien posiadać **kompetencje istotne w organizowaniu i koordynowaniu procesu kształcenia ucznia z niepełnosprawnością.**

W szczególności do jego zadań powinno należeć:

- rozpoznawanie indywidualnych potrzeb edukacyjnych;
- określanie i organizowanie form i sposobów udzielania wsparcia edukacyjnego;
- koordynacja działań zespołu nauczycieli w zakresie diagnozowania i opracowywania indywidualnych programów kształcenia;
- organizowanie i prowadzenie różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej dla rodziców i nauczycieli;
- współpraca z placówkami kształcenia specjalnego i innymi podmiotami działającymi na rzecz niepełnosprawnych w zakresie wynikającym z potrzeb placówki ogólnodostępnej.

Ponieważ zadania pedagoga specjalnego w wysokim stopniu przekraczają tradycyjne zadania i formy jego pracy, dlatego też jego przygotowanie do zawodu musi znacznie odbiegać od jednokierunkowego przygotowania go tylko do funkcji nauczyciela w ramach szkoły. Kształcenie nauczycieli dla potrzeb edukacji włączającej wymagało modyfikacji w hierarchii treści i organizacji edukacji nauczycielskiej.

Przygotowanie merytoryczne i metodyczne studentów pedagogiki specjalnej do pracy w różnych formach kształcenia uczniów z niepełnosprawnościami (w tym modelu włączającego) odbywa w formie wykładów, ćwiczeń konwersatoryjnych oraz zajęć praktycznych. Ta różnorodność form nauczania umożliwiającą ścisłe powiązanie teorii i praktyki oparta jest na dobrze określonej roli zawodowej pedagoga specjalnego posiadającego umiejętności:

- otwartego komunikowania się z ludźmi;
- radzenia sobie w sytuacjach kryzysowych, konfliktowych;
- otwartego na wiedzę;
- rozwiązującego profesjonalnie problemy dziecka niepełnosprawnego;
- niekonformistycznego;
- o realnych, nie deklaracyjnych umiejętnościach empatycznych i instrumentalnych (T.Oleńska-Pawlak, 1996, s.60).

Realizacja treści poszczególnych przedmiotów sprowadza się do:

- ukazania specyfiki wychowania i nauczania dzieci niepełnosprawnych w różnych formach kształcenia integracyjnego/włączającego oraz znaczenia rewalidacyjnego tej działalności;

- wprowadzenia w teorię i praktykę wychowania i nauczania dzieci niepełnosprawnych;

- kształtowania umiejętności planowania i organizowania procesu wychowawczo – dydaktycznego;

- wdrażania do krytycznej analizy działalności wychowawczo-dydaktycznej i poszukiwania twórczych rozwiązań w pracy z dziećmi niepełnosprawnymi.

Zajęcia praktyczne realizowane przez studentów w czasie zajęć z metodyki kształcenia integracyjnego mają na celu poznanie praktycznych problemów uczniów z niepełnosprawnością, wszechstronne poznanie placówki integracyjnej, tj. organizacji, celów, zadań i metod pracy terapeutycznej, wychowawczej i dydaktycznej. Studenci uczestniczą w roli asystentów nauczycieli na zajęciach lekcyjnych oraz rewalidacji indywidualnej.

Plany studiów na kierunku PEDAGOGIKA SPECJALNA, zwłaszcza te dotyczące kształcenia dzieci i młodzieży niepełnosprawnej podlegają nieustannej ewaluacji i modyfikacji, w celu dostosowania ich do współczesnych trendów i potrzeb uczniów z niepełnosprawnościami, jak i polskiego systemu edukacji.

Absolwent kierunku pedagogika specjalna dysponuje interdyscyplinarną wiedzą dotyczącą rozwoju w cyklu życia oraz oddziaływań o charakterze rehabilitacyjnym – kształcenia, wychowania, opieki i terapii osób ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi, wiedza ta obejmuje również znajomość instytucji i organizacji, które współuczestniczą w tym procesie. Posiada wiedzę dotyczącą projektowania i prowadzenia działań diagnostycznych w pedagogice specjalnej. Potrafi wykorzystać tę wiedzę w sytuacjach praktycznych. Dąży do aktualizowania i pogłębiania wiedzy, rozwijania swoich profesjonalnych kompetencji. Posiada umiejętności w zakresie komunikowania się, w tym używania języka profesjonalnego.

Posiadana wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne określone szczegółowo poprzez kierunkowe efekty kształcenia pozwalają absolwentowi studiów na kierunku pedagogika specjalna podjąć zadania w obszarze planowania, projektowania, prowadzenia oraz modyfikowania działań edukacyjnych, wychowawczych, opiekuńczych i terapeutycznych skierowanych na osoby ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi oraz ich otoczenie w zakresie zgodnym ze studiowaną specjalnością.

Specjalna pomoc (wsparcie) w systemie edukacji włączającej może dotyczyć:

- **samego ucznia z orzeczoną potrzebą kształcenia specjalnego.** Jego najważniejszą postać przyjmują dodatkowe, pozalekcyjne zajęcia o charakterze terapeutycznym i wyrównawczym. Inna forma wsparcia obejmuje dodatkowe wyposażenie sali lekcyjnej oraz oprotezowanie samego ucznia niepełnosprawnego, są to środki dydaktyczne znajdujące się w przestrzeni klasy oraz narzędzia służące wyłącznie dziecku niepełnosprawnemu;

Specjalna pomoc (wsparcie) w systemie edukacji włączającej może dotyczyć:

b) **nauczyciela**, który najczęściej nie ma specjalistycznego przygotowania z zakresu pedagogiki specjalnej. Pomoc ta może przybierać postać:

- ścisłego kontaktu z metodykiem – pedagogiem specjalnym, który staje się opiekunem nauczyciela pracującego z uczniem niepełnosprawnym w szkole ogólnodostępnej;
- sfinansowania wybranej formy doksztalcania dla tego nauczyciela

c) **kwestii organizacyjnych** – (jeśli jest to możliwe) zmniejszenie liczby uczniów w klasie oraz odpowiedni dobór sal lekcyjnych*

*za: Z.Gajdzica: *Sytuacje trudne w opinii nauczycieli klas integracyjnych*, Impuls, Kraków-Katowice, 2011

Aby umożliwić studentom PEDAGOGIKI SPECJALNEJ zdobycie kwalifikacji do nauczania i wychowania dzieci niepełnosprawnych w różnych formach i modelach kształcenia integracyjnego/włączającego w roku akademickim 1998/1999 wprowadzono do planów studiów stacjonarnych i niestacjonarnych na studiach 5-letnich magisterskich, 3-letnich licencjackich (I stopnia) oraz 2-letnich uzupełniających magisterskich (II stopnia) przedmiot „Edukacja integracyjna” (od roku akademickiego 2003/2004 – „Metodyka kształcenia integracyjnego”). W roku akademickim 2008/2009 do planów studiów na kierunku Pedagogika specjalna w zakresie terapii pedagogicznej i rewalidacji indywidualnej na studiach niestacjonarnych II stopnia wprowadzono przedmiot „Wspomaganie ucznia z niepełnosprawnością w klasie integracyjnej”.

Treści nauczania koncentrują się wokół zagadnień związanych z:

- istotą, uwarunkowaniami i formami integracji społecznej dzieci niepełnosprawnych;
- aktami prawnymi regulującymi sprawy kształcenia dzieci niepełnosprawnych;
- integracyjnym systemem kształcenia specjalnego – jego istotą i założeniami, formami, modelami, warunkami skuteczności;
- funkcjonowaniem dziecka z niepełnosprawnością w przedszkolu (organizacja zajęć przedszkolnych, dobór dzieci do grupy, zajęcia rewalidacyjne w przedszkolu, metody pracy, współpraca nauczycieli, planowanie zajęć w grupie integracyjnej);

- funkcjonowaniem ucznia niepełnosprawnego w szkole ogólnodostępnej i integracyjnej (podstawowe założenia dotyczące tworzenia klas włączających i integracyjnych, wspólne i swoiste zagadnienia psychospołecznego funkcjonowania uczniów niepełnosprawnych, organizacja procesu dydaktycznego, współpraca nauczycieli i specjalistów, urządzenie i wyposażenie sal lekcyjnych, sposoby zaspokajania specjalnych potrzeb edukacyjnych, współpraca z rodzicami);
- czynnikami i pomocami optymalizującymi efekty integracji społecznej dzieci niepełnosprawnych (pomocce i środki techniczne, czynności organizacyjne i dydaktyczne, czynności opiekuńczo – wychowawcze);
- kształceniem dzieci niepełnosprawnych w wybranych krajach europejskich.

W ramach przedmiotu „Metodyka kształcenia integracyjnego” studenci wykorzystują nie tylko specyficzną wiedzę i umiejętności z zakresu pedagogiki specjalnej, ale również wiedzę przedmiotową, merytoryczną i dotyczącą programów nauczania zdobytą na studiach dwukierunkowych, np.

- oligofrenopedagogika, surdopedagogika, tyflopädagogika i język polski,
- oligofrenopedagogika, surdopedagogika, tyflopädagogika i pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna.

Różny poziom wykształcenia (od licencjata do magistra), wykształcenie w zakresie różnych specjalności przedmiotowych oraz społeczne zapotrzebowanie na pedagogów specjalnych w placówkach oświatowo-wychowawczych stało się problemem i zadaniem kształcenia pedagogów specjalnych do pracy z uczniami z niepełnosprawnością również na trzysemestralnych studiach podyplomowych „Pedagogika specjalna”.

W planie studiów poza przedmiotami związanymi z kształceniem pedagogów specjalnych w zakresie oligofrenopedagogiki, surdopedagogiki i tyflopedagogiki uwzględniono przedmiot „Podstawy edukacji integracyjnej”. Na tych zajęciach słuchacze zapoznają się nie tylko z funkcjonowaniem klas i oddziałów w różnych modelach edukacji integracyjnej, ale uczą się diagnozowania specjalnych potrzeb edukacyjnych i sposobów ich zaspokajania, zdobywają wiedzę i umiejętności z zakresu metodyki pracy korekcyjno-kompensacyjnej oraz opiekuńczo-wychowawczej, uczą się planowania pracy z dzieckiem niepełnosprawnym, projektowania programów psychoedukacyjnych i rewalidacji indywidualnej oraz konstruowania programów edukacyjnych.

Te i inne prezentacje – materiały konferencyjne XII Konferencji OSKKO – można znaleźć na stronie:

www.oskko.edu.pl/konferencjaoskko2015/ w zakładce *materiały do pobrania*.